

Meslek Lisesi Öğrencilerinin Ahlaki Uzaklaşma Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*

Uğur ÖZALP, Ramazan YİRCİ**

Meslek Lisesi Öğrencilerinin Ahlaki Uzaklaşma Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Examining Moral Disengagement Perceptions of Vocational High School Students in Terms of Some Variables

Özet

Bu araştırmanın temel amacı Albert Bandura'nın ahlaki uzaklaşma kavramını meslek lisesi öğrencilerinin algıları bağlamında çeşitli değişkenler açısından incelemek ve mevcut alginın güçlendirilmesi için öneriler sunmaktır. Nicel bir araştırma olan bu çalışmada veriler Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli (1996) tarafından geliştirilen, Gezici Yalçın, Şenyurt, Gültepe ve Coşkun (2016) tarafından Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen Ahlaki Uzaklaşma ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin büyük bir şehrinin bir merkez ilçesindeki dört mesleki ve teknik Anadolu lisesinde 2016-2017 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 334 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin disiplin cezası geçmişli olması durumuna göre farklılık göstermediği, ancak cinsiyet, sınıf tekrarı yapmış olma ve okul öncesi eğitimi alma gibi değişkenler açısından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki Uzaklaşma, Meslek Lisesi, Sınıf Tekrarı, Disiplin Cezası, Değerler Eğitimi

Abstract

The purpose of this research is to examine Albert Bandura's moral disengagement concept through vocational high school students' perception with regard to some variables and provide suggestions to strengthen the current apprehension. Data in this quantitative research was gathered by Moral Disengagement scale developed by Bandura, Barbaranelli, Caprara & Pastorelli (1996) and adapted into Turkish by Gezici Yalçın, Şenyurt, Gültepe & Coşkun (2016). Sample of the study included 334 students from four vocational high schools in a large city in Turkey during 2016-2017 academic term by using purposive sampling method. It was found out that students' level of moral disengagement doesn't differ depending on having a disciplinary penalty; however, it differs depending on their genders, class repetition, having preschool education.

Key Words: Moral Disengagement, Vocational High School, Class Repetition, Disciplinary Penalty, Values Education.

1. Giriş

Toplumlar inançlarını ve yaşantılarını bir sonraki nesle eğitim yoluyla aktarmaktadır. Dolayısıyla eğitim, bir aktarma organı olarak toplumsal hayatın, inançların aynasıdır (Bakıoğlu ve Baltacı, 2017). Diğer birçok amacının yanında, eğitim sürecinin amacı, toplumun değer yargılarının gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Bu aktarım, okullarda for-

* Bu araştırma 19-21 Ekim tarihlerinde Ankara'da düzenlenen 8. Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu'nda sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

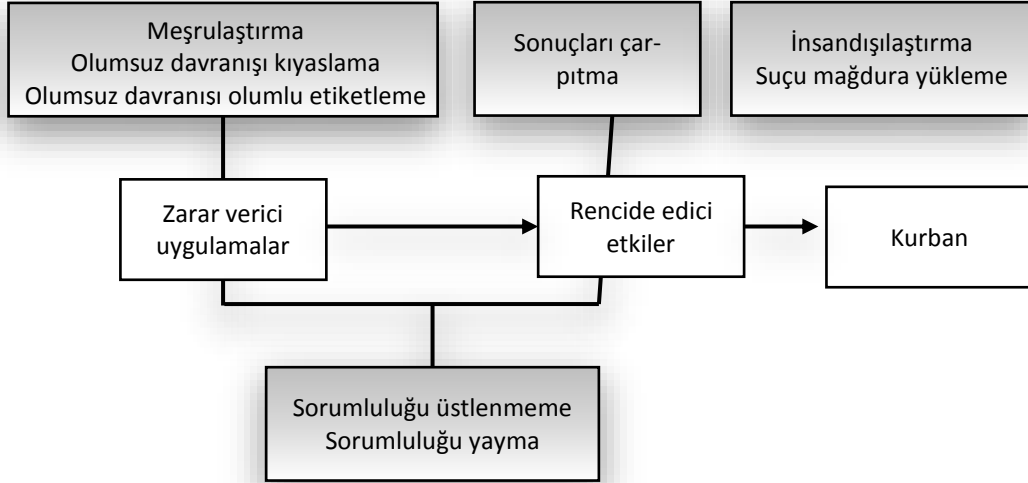
**Uğur ÖZALP, Dokt. Öğr., Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ozalp.ugur@hotmail.com, ORCID ID orcid.org /0000-0001-6790-5304 , Ramazan YİRCİ, Doç. Dr., Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, yirci@ksu.edu.tr, ORCID ID orcid.org /0000-0003-4696-7420

mal, ailede informal eğitimle gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan, yapılan araştırmalar göstermektedir ki bireyler, erken çocukluk dönemlerinden itibaren olumlu ve olumsuz davranışları ayırt etme, kötü olandan uzaklaşma, iyi olana yakınlaşma eğilimindedir. Kahneman (2017), çalışmasında “Bir yaşından küçük bebekler zorbaları ve kurbanları tespit eder” şeklindeki tespitini paylaşmaktadır. Song, Over ve Carpenter ‘a göre (2016) çocuklar, hakiki ve sahte gülümsemeleri ayırt edebilir ve kurdukları ilişkilerde başkalarının niyetlerine ilişkin bu tespitlerini kullanabilirler. Bu doğrultuda insanlar, rahatsızlık verici durumlara karşı kendini düzenleyici mekanizmalara sahiptir. Bu noktada, bireyin ahlaki olmayan eylemlerinden kaynaklanan olumsuz hislerine yönelik kendini düzenlemesine yardımcı olan sosyal-bilişsel süreç olarak tanımlanan “ahlaki uzaklaşma” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Günlük hayatımızda etkin bir oyuncu olan ahlaki uzaklaşma (Bandura, 2002), kişinin ahlaki standartlarını ihlal eden olumsuz davranışlarına ahlaki bütünlük algısına zarar vermeden onay vermesini sağlar (Bandura, 2015). Diğer bir deyişle, yaş, eğitim durumu, iş durumu, psikolojik durum, sosyo-ekonomik düzey, dinî aidiyet gibi değişkenlerden bağımsız bir şekilde var olan ahlaki uzaklaşma (Bandura, 2002; Levesque, 2011), kişinin içsel ahlaki standartlarını eylemlerinden ayırıştırır, kişinin kendini sorumlu ya da suçlu hissetmeden etik olmayan davranışlar sergilemesine olanak sağlar (Moore, 2015; Robson ve Witenberg, 2013). Ahlaki uzaklaşma, kişinin ahlaki standartlarını değiştirmez, aksine, etik dışı davranışlarından ve bu davranışların sorumluluğundan kurtulmak için başvurduğu bir yöntemdir. Bireyler, etik dışı davranışlarına yönelik olarak ahlaki askıya alır ve böylelikle her ne kadar etik dışı bir davranış sergilemiş olsalar da öz saygılarını muhafaza eder (Bandura, 2015). Ahlaki uzaklaşma, bireylerin bilinçli olarak kullandıkları bir mekanizma olmadığından çözüm üretmek oldukça zordur (Robson ve Witenberg, 2013). Ahlaki uzaklaşma teorisine göre ahlaki uzaklaşma düzeyi yüksek olan bireyler, ahlaki içerik bakımından yaptıklarını önemsiz gibi gösteren mekanizmaları kullanmayı alışkanlık haline getirmiştir (Moore, 2008). Bunların yanında, ahlaki uzaklaşmanın saldırgan davranışlarla ilişkili olduğu iddia edilmektedir (Gini, Pozzoli ve Hymel, 2014; Robson ve Witenberg, 2013; Wang ve diğ., 2018; Zeligman, 2014).

Ahlaki uzaklaşma mekanizmaları, bireyleri, zararın kişisel sorumluluğunu en aza indirmek ve kurbanı değersizleştirmek için zarar verici davranışları meşrulaştırmaya teşvik eder (Johnson, 2014). Şekil 1’de insanların, zarar verici davranışlarından dolayı ahlaki öz düzenlemeden uzaklaştıkları sekiz psikososyal mekanizma şematik olarak gösterilmektedir.

Şekil 1. Ahlaki uzaklaşma mekanizmaları

Kaynak: Bandura, 2015, s. 2.

Zarar verici saldırgan davranışlar ve ahlaki olmayan eylemlerin birey açısından kabul edilebilir hale gelmesine yardımcı olan bu sekiz mekanizmayı Gezici Yalçın, Şenyurt, Gültepe ve Coşkun (2016) şu şekilde örneklendirmektedir:

1. Meşrulaştırma ("Belirli bir amaç için dövmenin ya da yalan söylemenin bir sakıncası yoktur.")
2. Olumsuz davranışı olumlu etiketleme ("Tokatlamak şakalaşmaktır.")
3. Olumsuz davranışı kıyaslama ("Birine dayak atmak eşyaya zarar vermekten daha kötü değildir.")
4. Sorumluluğu üstlenmeme ("Herkes küfrediyor.")
5. Sorumluluğu yayma ("Etrafa zarar veren başkaları varsa bir kişi suçlanamaz.")
6. Sonuçları çarpıtma ("Alay edilmek bir kişiyi gerçekten incitmez.")
7. İnsandışılaştırma ("Bazı kişiler hayvan gibi muamele görmeyi hak eder.")
8. Suçu mağdura yükleme ("Kötü muamele gören kişiler bunu hak edecek bir şey yapmıştır.")

Örgütsel davranış, kriminoloji, askerî psikoloji, spor psikolojisi gibi birçok alanın yanında çocuk ve ergen gelişimi alanında da ahlaki uzaklaşma üzerine empirik çalışmalar yürütülmüştür (Moore, 2015). Alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi olumsuzlukların yordayıcısı olduğu tespit edilen ahlaki uzaklaşmanın (Barnes, Welte, Hoffman ve Dintcheff, 1999), özellikle ergenlik döneminde daha fazla başvurulan bir mekanizma olmasından dolayı

(Langsford, 2018) bu araştırma ile elde edilen sonuçların okul yöneticilerine ve politika üreticilere yol göstereceği düşünülmektedir.

Nitelikli meslek elemanlarının yetiştirilmesi ve iş piyasasına kazandırılmasını ülkemizin kalkınmasının taşıyıcı kolonu olarak değerlendirmekteyiz. Meslek liselerinde verilen eğitimin niteliğinin bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin özelliklerinin derinlemesine anlaşılması durumunda daha verimli hale getirilebileceğine inanmaktayız. Bu bağlamda, bu araştırmanın temel amacı meslek lisesi öğrencilerinin eylemlerinden kaynaklanan rahatsız edici hisleriyle başa çıkma düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından ele alınmasıdır. Böylelikle, bu çalışma ile alan yazında gözlemlenen açığın kapatılmasına yönelik bir adım atılmıştır. Bu çalışma ile:

- Meslek lisesi öğrencilerinin disiplin cezası almış ya da almamış olma, cinsiyet, sınıf tekrar etmiş ya da sınıf tekrar etmemiş olma ve okul öncesi eğitim almış ya da okul öncesi eğitim almamış olma durumlarının ahlaki uzaklaşma düzeylerine etkisinin daha iyi anlaşılacağı,
- Eğitim yönetimi alanında yürütülecek benzer konulu çalışmalar için alan yazına kaynak sağlanmış olacağı,
- Elde edilen sonuçlara göre politika yapıcılara ve uygulayıcılara sunulan önerilerin, okulların amaçlarına ulaşması noktasında eğitim yönetimi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Disiplin cezası alma durumlarına göre meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Cinsiyetlerine göre meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Sınıf tekrarı yapma durumlarına göre meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Okul öncesi eğitim alma durumlarına göre meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Yöntem

2.1 Araştırma modeli

Bu çalışma, tarama modelinde gerçekleştirilmiş nicel bir araştırmadır. Tarama modelleri geçmişte olan veya halen var olan bir durumu var olduğu hali ile açıklamayı hedefleyen araştırmalarda sıklıkla tercih edilmektedir. Tarama modellerinde evrenin tamamı

veya evren içerisinde alınacak bir örnek üzerinde çalışma yapılır (Karasar'a, 2014). Katılımcıların bir olay ya da konuya dair görüşlerinin belirlendiği araştırmalar olarak tanımlanan tarama araştırmalarında, ölçülen değişkenler arasındaki ilişkiler incelenebilmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014).

2.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini büyükşehir statüsündeki bir ilin büyük bir ilçesindeki dört meslekî ve teknik Anadolu lisesinde 2016-2017 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 334 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem belirlenmesinde olasılığa dayalı olmayan örneklem belirleme tekniklerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde evrenin genelini temsil edecek bir örneklem seçmek temel amaçtır ve çalışmanın amacı bağlamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesi, araştırma için önemli olan özelliklerin dikkate alınması ön plana çıkmaktadır (Özen ve Gül, 2007). Bu kapsamda araştırma verisi iki aşamalı olarak toplanmıştır. Birinci aşamada, okullardaki öğrencilerden disiplin cezası geçmiş olan öğrenciler, okul yöneticilerinin yardımıyla tespit edilmiş ve ölçek 167 öğrenciye uygulanmıştır. Birinci aşama tamamlandığında, ölçek uygulanmış öğrencilerin cinsiyet ve sınıf seviyesi dağılımı tespit edilmiş ve ikinci aşamaya geçilmiştir. İkinci aşamada, birinci aşamada ölçek uygulanan öğrencilerle cinsiyet ve sınıf seviyesi dağılımı bakımından benzerlik gösteren, disiplin cezası geçmişi olmayan 167 öğrenciye daha ölçek uygulanmıştır. Ölçeğin uygulanması esnasında araştırmacılar öğrencilere eşlik etmiş, kişisel bilgilerin formlar üzerinde yer almaması gerektiği konusunda katılımcılara hatırlatmada bulunmuş ve verilerin yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacağı vurgulanmıştır. Ölçek formu, öğrenciler tarafından yaklaşık 10 dakika içerisinde doldurulmuştur.

Katılımcıların %15,6'sı 9. sınıf, %40,1'i 10. sınıf, %38,3'ü 11. sınıf, %6'sı 12. sınıf öğrencisidir. Araştırmanın katılımcılarının %68,6'sı kız, %31,4'ü erkek öğrencilerdir. Katılımcıların %26,3'ü sınıf tekrarı yapmış, %73,7'si sınıf tekrarı yapmamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %29,6'sı okul öncesi eğitim almış, %70,4'ü okul öncesi eğitim almamıştır.

2.3 Veri toplama araçları

Araştırmada Bandura ve diğ. (1996) tarafından geliştirilen, Gezici Yalçın ve diğ. (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan Ahlaki Uzaklaşma ölçeği kullanılmıştır. Bireylerin ahlaki olmayan davranışları haklı çıkarmayı sağlayan sekiz sosyo-bilişsel mekanizmaya ne derecede başvurduğunu ölçmeyi hedefleyen ölçek, farklı ülkeler bağlamında ahlaki uzaklaşmayı ölçmek için en çok kullanılan ölçektir (Gini, Pozzoli ve Hymel, 2014). Orijinali 32 maddeden oluşan ölçek, Bandura ve diğ. (1996) tarafından 3'lü derecelendirmeye 11-14 yaş aralığında yaş ortalaması 12 olan ergenler ve çocukların yer aldığı 155 erkek 124 kız olmak üzere 279 kişiden oluşan örnekleme uygulanmıştır. Tek faktörlü bir yapı tespit eden Bandura ve diğ. (1996), ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı Cronbach alfa (α) =

.82 olarak tespit etmiştir. Ölçeğin Gezici Yalçın ve diğ. (2016) tarafından yapılan Türkçe uyarlaması “Kesinlikle Katılmıyorum” ile “Kesinlikle Katılıyorum” arasında değişen 5’li likert tipi derecelendirmeye 285 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilmiş, 26 maddeden oluşan tek faktörlü yapı tespit edilmiştir. Ölçeğin Cronbach $\alpha = .86$ olarak bulunmuştur. Bu araştırmada $\alpha = .906$ olarak tespit edilmiştir. Ölçekten elde edilen puan ortalamasının yüksek olması, zarar verici saldırgan davranışlar ve ahlaki olmayan eylemlerin kabul edilebilir olarak algılandığı anlamına geldiği şeklinde yorumlanmaktadır.

2.4 Verilerin analizi

Ahlaki Uzaklaşma ölçeği ile toplanan veriler IBM SPSS Statistics (v22) programı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin frekans dağılımları, ortalama, standart sapma, basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. Basıklık değeri .68 ve çarpıklık değeri .87 olarak tespit edilmiştir. George ve Mallery (2016), verilerin normal dağıldığının göstergesi olarak basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 1.0 aralığında olması gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre, verilerin normal dağılım gösterdiğini söylemek mümkündür.

Bağımsız örneklem T-testi, birbiriyle ilişki içerisinde olmayan farklı gruplardan elde edilen veri değerlerinin ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için gerçekleştirilen bir testtir. T-testinden elde edilen t değerinin anlamlılığını sınamak için hesaplanan p değeri .05’in üzerinde olduğu durumlarda grup ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark olmadığı, bu değer .05’in altında olduğu durumlarda ise grup ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Büyüköztürk, 2014; Can, 2014). Disiplin cezası almış olma, cinsiyet, sınıf tekrarı yapma ve okul öncesi eğitim alma gibi iki değişkenli grupların ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel farklılıkların var olup olmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Çalışmada hata payı .05 olarak kabul edilmiştir.

3. Bulgular

Araştırmanın birinci sorusu “Öğrencilik hayatı boyunca disiplin cezası almış ve disiplin cezası almamış meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklindedir. Meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin öğrencilik hayatları boyunca disiplin cezası tecrübesi olması ya da olmaması değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Öğrencilerin Ahlaki Uzaklaşma Puanlarının Disiplin Cezasına Göre T-Testi Sonuçları

<i>Disiplin Cezası</i>	<i>N</i>	\bar{X}	<i>Ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Evet	167	1.16	0.79	.69	.487
Hayır	167	1.10	0.66		

Tablo 1, meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin öğrencilik hayatı boyunca disiplin cezası almış ya da alamamış olma durumuna göre istatistiki olarak farklılaşmadığını göstermektedir [$t_{(332)} = 0.69, p = .487 > .05$].

Araştırmanın ikinci sorusu “Cinsiyetlerine göre meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklindedir. Meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Ahlaki Uzaklaşma Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	\bar{X}	<i>Ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kız	229	0.95	0.61	-7.17	.000
Erkek	105	1.53	0.81		

Tablo 2, meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinde cinsiyetlerine göre istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir [$t_{(332)} = -7.17, p = .000 < .05$]. Erkek öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin kız öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın üçüncü sorusu “Öğrencilik hayatı boyunca sınıf tekrarı yapmış ve sınıf tekrarı yapmamış meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklindedir. Meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin öğrencilik hayatları boyunca sınıf tekrar etmiş olma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin Ahlaki Uzaklaşma Puanlarının Sınıf Tekrarı Yapma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

<i>Sınıf Tekrarı</i>	<i>N</i>	\bar{X}	<i>Ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Evet	88	1.49	0.81	5.68	.000
Hayır	246	1.00	0.65		

Tablo 3, meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinde öğrencilik hayatı boyunca sınıf tekrar etmiş olma durumuna göre istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir [$t_{(332)} = 5.68, p = .000 < .05$]. Sınıf tekrarına kalmış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin sınıf tekrarına kalmamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın dördüncü sorusu “Okul öncesi eğitimi almış ve okul öncesi eğitimi almamış meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklindedir. Meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin okul öncesi eğitimi alma ya da almama değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Öğrencilerin Ahlaki Uzaklaşma Puanlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

<i>Okul Öncesi Eğitim</i>	<i>N</i>	<i>X̄</i>	<i>Ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Evet	99	1.00	0.72	-2.08	.038
Hayır	235	1.18	0.73		

Tablo 4, meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinde okul öncesi eğitim alma durumuna göre istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir [$t_{(332)} = -2.08, p = .038 < .05$]. Okul öncesi eğitimi almamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin okul öncesi eğitimi almış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma ile meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin disiplin cezası almış ya da almamış olma, cinsiyet, sınıf tekrarı yapmış ya da yapmamış olma ve okul öncesi eğitimi almış ya da almamış olma değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Alan yazında, ahlaki uzaklaşmanın saldırgan davranışlarla ilişkili olduğuna dair bulgular yer almaktadır. Zelidman (2014), ahlaki uzaklaşma ve zorbalık davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Benzer bir şekilde Risser ve Eckert (2016) ahlaki uzaklaşma düzeyi ile kopya çekme davranışı arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu iki davranış da Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin (MEB, 2013) 164. maddesinde disiplin cezası gerektiren davranışlar arasında listelenmektedir. Araştırmacılar, disiplin cezası almış ve almamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında fark olacağı yönünde bir beklenti ile yola çıkmış, veri toplama aşamasını iki basamaklı olarak bu varsayım üzerine kurgulamıştır. Ancak bu çalışma ile ulaşılan disiplin cezası geçmişi olan

öğrencilerle disiplin cezası geçmişi olmayan öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığına dair sonuç, literatürde yer alan çalışmalarla örtüşmemektedir. Gini, Pozzoli ve Hymel (2014), ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını kullanan gençlerin şiddet eğilimli olduğunu ortaya koymuştur. Benzer bir sonuç, Wang ve diğ. tarafından yürütülen araştırmada da elde dılmıştir: Ahlaki uzaklaşma düzeyi yüksek bireyler, saldırgan davranışlarını mantığa büründürmek ve meşrulaştırmak için birçok olası açıklama getirmektedir, dolayısıyla ahlaki uzaklaşma düzeyi yüksek kişiler şiddete daha çok eğilimlidir. Ancak, ahlaki uzaklaşma düzeyi düşük bireyler şiddet içerikli davranışları mantığa büründürme ve meşrulaştırma eğiliminde değildir (Wang ve diğ., 2018). Robson ve Witenberg (2013), ahlaki uzaklaşma düzeyinin zorbalık davranışının yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur. Zorbalık davranışı sergileyen öğrenciler, bu davranışlarını ahlaki uzaklaşma mekanizmaları yoluyla aklamaktadır. Okul ve disiplin cezası bağlamında ele alındığında, öğrenciler, okulun adil olmadığı ve öğretmenlerin ayrımcılık yaptığı fikrine kapıldığında, disiplin cezası gerektiren davranışlar arasında yer alan kopya çekme eyleminin gerçekleştirilmesine yönelik eğilim ortaya çıkabilir ve bu durum öğrencilerin ahlaki uzaklaşma mekanizmasını tetikleyebilir (Thorkildsen, Golant ve Richesin, 2006). Spinard ve Eisenberg (2009), cezalandırıcı ve güç kullanımına yönelik disiplin uygulamalarının, çocukların aşırı uyarılmasına ve empati kurma becerilerini yitirmelerine yol açabileceğine işaret etmektedir. Ahlaki uzaklaşma ve empati arasında negatif ilişki bulunduğunu tespit eden Zelidman, empati arttıkça ahlaki uzaklaşma düzeyinin düşüş gösterdiğini gözler önüne sermiştir (Zelidman, 2014). Çalışmada ulaşılan, disiplin cezası almış ve disiplin cezası almamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında farklılık olmadığına dair sonuç ülkemizde uygulanan disiplin cezası verme yöntemlerinin objektif olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir.

Çalışmada, kız öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin erkek öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Cinsiyet değişkeninin ahlaki uzaklaşmaya etki ettiğini bilinmektedir (Teng, Nie, Pan, Liu ve Guo, 2017). Wang, Ryoo, Turner ve Goldberg (2017), günümüze kadar yapılan araştırmalarda ahlaki uzaklaşma düzeyinde cinsiyet farklılıklarına ilişkin ulaşılan sonuçların tutarsız olduğunu öne sürerken Cory ve Hernandez (2014) ve Fitzpatrick ve Bussey (2017) cinsiyetin ahlaki uzaklaşma üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu, ahlaki uzaklaşma eğiliminde cinsiyetler arasında farklılıklar bulunduğunu belirtmektedir. Bandura (1999; 2002), erken yaşlarda cinsiyetler arasında ahlaki uzaklaşma düzeyi bakımından fark olmadığını ancak yaş ilerledikçe erkek çocukların kızlara göre daha yoğun bir biçimde ahlaki uzaklaşma mekanizmalarına başvurma eğilimi gösterdiklerini ifade etmektedir. Wang ve diğ.'in (2017) araştırması, Bandura'yı doğrular niteliktedir. Bununla birlikte, literatürde yer alan birçok çalışmanın ortak bulgusu erkeklerin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin kızlara kıyasla daha yüksek olduğu yönündedir (Bandura ve diğ., 1996; Caroli ve Sagone, 2014a; Caroli ve Sagone, 2014b; Haddock ve Jimmerson, 2017; Houwing ve Bussey, 2017; Jackson ve Sparr, 2005; Paciello,

Fida, Tramontano, Cole ve Cerniglia, 2013; Paciello, Muratori, Ruglioni, Milone, Buonanno, Capo, Lochman ve Barcaccia, 2017; Risser ve Eckert, 2016; Samnani, Salamon ve Singh, 2014; Thornberg ve Jungert, 2014; Thornberg ve Knutsen, 2011). Bu araştırma ile elde edilen sonuç, literatürde yer alan çalışmalarla örtüşmektedir. Kızların başkalarıyla kişisel ilişki kurma ve sürdürme konusunda başarılı olması onları empati düzeyi bakımından erkeklere göre daha yukarı taşımaktadır (Wang, Lei, Liu ve Hu, 2016; Warden ve Mackinnon, 2003). Kokkinos ve Kirpitsi'ye (2018) göre, empati düzeyinin düşük olması, ahlaki uzaklaşma düzeyinin yüksek olmasına yol açmaktadır.

Araştırma ile sınıf tekrarı yapmış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin, sınıf tekrarı yapmamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bandura ve diğ. (1996), öğrencilerin akademik başarısı ve toplumsal kabul gören davranışları sergileme düzeyi arasında ters orantı olduğunu ifade etmektedir. Onlara göre ahlaki uzaklaşmaya daha fazla eğilimi olan kişilerin akademik başarı düzeyi de düşüktür. Bandura (1997), ahlaki uzaklaşma düzeyi yüksek olan öğrencilerin sınıf tekrarlama olasılığının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Caprara, Barbaranelli, Pastorelli, Bandura ve Zimbardo (2000), ahlaki uzaklaşma düzeyi düşük olan, olumlu sosyal davranışlar sergileme eğilimindeki öğrencilerin akademik başarı açısından daha önde olduklarını ortaya koymaktadır. Bu çalışma ile ulaşılan sınıf tekrarı yapmış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin, sınıf tekrarı yapmamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha yüksek olduğuna ilişkin sonuç literatürde yer alan araştırmalar ile örtüşmektedir.

Çalışma ile okul öncesi eğitim almış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin, okul öncesi eğitim almamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha düşük olduğu belirlenmiştir. Hamlin, Wynn ve Bloom, (2007), konuşma öncesi dönemdeki bebeklerin kişileri başkalarına karşı davranışlarına göre yargıladıklarını ortaya koymakta ve bu kapasitenin ahlaki davranış için temel oluşturabileceğini ifade etmektedir. Ahlaki uzaklaşma düzeyinin yaş ile doğru orantılı olarak arttığı bilinmektedir (Wang ve diğ., 2017). Erken çocukluk döneminde mevcut bulunan başkalarına karşı iyi olma eğilimi, insanların sosyal açıdan kabul gören davranışları edinmesinin bu dönemde daha kolay olacağını göstergesidir (Sebastián-Enesco, Hernández-Lloreda ve Colmenares, 2013). Fontaine (2007) çocukların davranışları kemikleşmeden önce, erken çocukluk döneminde bilişsel düşünme kalıplarının değiştirilebileceğini dile getirmektedir. Diğer taraftan Berkowitz ve Grych (2000), erken çocukluk döneminde sağlıklı karakter gelişiminin öğretmenler tarafından desteklendiğini ifade etmektedir. Haslip ve Gullo (2017), okul öncesi eğitimde çocukların oyunlar yoluyla hayatın dinamik gerçeklerine hazır hale getirildiğini öne sürmektedir. Williams ve Berthelsen (2017), erken çocukluk döneminde alınan eğitimin toplumsal açıdan kabul gören davranışlar geliştirmeyi desteklediğini belirtmektedir. Bu araştırmada ulaşılan, okul öncesi eğitim almış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin, okul öncesi eğitim almamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha düşük olduğu yönündeki sonuç literatürü destekler niteliktedir.

Elde edilen sonuçlara göre disiplin cezası almış ve disiplin cezası almamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Kız öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin erkek öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Sınıf tekrarı yapmış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin, sınıf tekrarı yapmamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha yüksek olduğu ortaya çıkartılmıştır. Okul öncesi eğitim almış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinin, okul öncesi eğitim almamış öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyinden daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ulaşılan sonuçlar ışığında şu öneriler getirilmektedir:

1. Ahlaki uzaklaşma düzeyinin disiplin cezası alma durumuna göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun literatürle örtüşmemesi, ülkemizde disiplin cezası verme yöntemlerinin objektif olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Buna göre, öğrencilere disiplin cezası verme yöntemleri ve süreçlerinin objektif kriterlere göre gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine dair nitel bir çalışmanın yürütülmesi gerekmektedir.

2. Literatürde kız öğrencilerin empati becerisinin daha yüksek olduğundan ahlaki uzaklaşmaya daha az başvurduklarına yönelik bulgular yer almaktadır. Ulaştığımız, erkeklerin daha fazla ahlaki uzaklaşma mekanizması kullandığı sonucu da göz önünde bulundurularak kız öğrencilerde var olan potansiyeli geliştirmek, erkek öğrencilerin düzeylerini kız öğrencilerle eşitlemek için empati kurma becerilerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmaların eğitim-öğretim süreçlerine daha fazla dahil edilmesi, bu yönde müfredat düzenlemesi yapılması gerekmektedir.

3. Ahlaki uzaklaşma düzeyinin sınıf tekrar etmeye dair bir yordayıcı olup olmadığına yönelik çalışma yapılmalıdır.

Kaynaklar

Bakioğlu, A. ve Baltacı, R. (2017). *Akreditasyon: Eğitimde kalite*. Ankara: Pegem.

Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. ve Pastorelli, C. (1996). Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic functioning. *Child Development*, 67(3), 1206-1222. <http://doi.org/10.2307/1131888>

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.

Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193-209. http://doi.org/10.1207/s15327957pspr0303_3

- Bandura, A. (2002).** Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101-119. <http://doi.org/10.1080/0305724022014322>
- Bandura, A. (2015).** *Moral disengagement: How people do harm and live with themselves*. New York: Worth Publishers.
- Barnes, G. M., Welte, J. W., Hoffman, J. H. ve Dintcheff, B. A. (1999).** Gambling and alcohol use among youth: Influences of demographic, socialization, and individual factors. *Addictive Behaviors*, 24(6), 749-767. [http://doi.org/10.1016/S0306-4603\(99\)00048-9](http://doi.org/10.1016/S0306-4603(99)00048-9)
- Berkowitz, M. W. ve Grych, J. H. (2000).** Early character development and education. *Early Education and Development*, 11(1), 55-72. http://doi.org/10.1207/s15566935eed1101_4
- Büyüköztürk, Ş. (2014).** *Sosyal nilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014).** *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2014).** *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., Bandura, A. ve Zimbardo, P. G. (2000).** Prosocial foundations of children's academic achievement. *Psychological Science*, 11(4), 302-306. <http://doi.org/10.1111/1467-9280.00260>
- Carolli, M. E. D. ve Sagone, E. (2014a).** Belief in a just world, prosocial behavior, and moral disengagement in adolescence. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 116, 596-600. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.263>
- Carolli, M. E. D. ve Sagone, E. (2014b).** Mechanisms of moral disengagement: An analysis from early adolescence to youth. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 140, 312-317. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.426>
- Cory, S. N. ve Hernandez, A. R. (2014).** Moral disengagement in business and humanities major: An exploratory study. *Research in Higher Education Journal*, 23, 1-11.

- Fitzpatrick, S. ve Bussey, K. (2017).** The role of moral disengagement on social bullying in dyadic very best friendships. *Journal of School Violence*, 17(4), 417-429. <http://doi.org/10.1080/15388220.2017.1355810>
- Fontaine, R. G. (2007).** Toward a conceptual framework of instrumental antisocial decision-making and behavior in youth. *Clinical Psychology Review*, 27(5), 655-675. <http://doi.org/10.1016/j.cpr.2007.01.012>
- George, D. ve Mallery, P. (2016).** *IBM SPSS statistics 23 step by step: A simple guide and reference*. New York: Routledge.
- Gezici Yalçın, M., Şenyurt, A. Y., Gültepe, B. ve Coşkun, H. (2016).** Ahlâkî uzaklaşma ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 309-332. <http://doi.org/10.23863/kalem.2017.63>
- Gini, G., Pozzoli, T. ve Hymel, S. (2014).** Moral disengagement among children and youth: A meta-analytic review of links to aggressive behavior. *Aggressive Behavior*, 40(1), 56-68. <http://doi.org/10.1002/ab.21502>
- Haddock, A. D. ve Jimerson, S. R. (2017).** An examination of differences in moral disengagement and empathy among bullying participant groups. *Journal of Relationships Research*, 8(15), 1-15. <http://doi.org/10.1017/jrr.2017.15>
- Hamlin, J. K., Wynn, K. ve Bloom, P. (2007).** Social evaluation by preverbal infants. *Nature*, 450, 557-560. <http://doi.org/10.1038/nature06288>
- Haslip, M. J. ve Gullo, D. F. (2017).** The changing landscape of early childhood education: Implications for policy and practice. *Early Childhood Education Journal*, 46(3), 249-264. <http://doi.org/10.1007/s10643-017-0865-7>
- Houwing, F. L. ve Bussey, K. (2017).** Moral disengagement and the propensity to endorse physical punishment practices. *Journal of Child and Family Studies*, 26(4), 1206-1218. <http://doi.org/10.1007/s10826-016-0643-y>
- Jackson, L. E. ve Sparr, J. L. (2005).** Introducing a new scale for the measurement of moral disengagement in peace and conflict research. *Conflict & Communication Online*, 4(2), 1-16.
- Johnson, C. E. (2014).** Why “good” followers go “bad”: The power of moral disengagement. *Journal of Leadership Education, Özel Sayı*, 36-50. <http://doi.org/10.12806/V13/I4/C6>

- Kahneman, D. (2017).** *Hızlı ve yavaş düşünme*. İstanbul: Varlık.
- Karasar, N. (2014).** *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kokkinos, C. M. ve Kipritsi, E. (2018).** Bullying, moral disengagement and empathy: Exploring the links among early adolescents. *Educational Psychology, 38*(4), 535-552. <http://doi.org/10.1080/01443410.2017.1363376>
- Lansford, J. E. (2018).** Development of aggression. *Current Opinion in Psychology, 19*, 17-21. <http://doi.org/10.1016/j.copsy.2017.03.015>
- Levesque, R. J. R. (2011).** *Encyclopedia of Adolescence*. New York: Springer.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2013).** *Ortaöğretim kurumları yönetmeliği*.
- Moore, C. (2008).** Moral disengagement in process of organizational corruption. *Journal of Business Ethics, 80*(1), 129-139. <http://doi.org/10.1007/s10551-007-9447-8>
- Moore, C. (2015).** Moral disengagement. *Current Opinion in Psychology, 6*, 199-204. <http://doi.org/10.1016/j.copsy.2015.07.018>
- Özen, Y., & Gül, A. (2007).** Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (15)*, 394-422.
- Paciello, M., Fida, R., Tramontano, C., Cole, E. ve Cerniglia, L. (2013).** Moral dilemma in adolescence: The role of values, prosocial moral reasoning and moral disengagement in helping decision making. *European Journal of Developmental Psychology, 10*(2), 190-205. <http://doi.org/10.1080/17405629.2012.759099>
- Paciello, M., Muratori, P., Ruglioni, L., Milone, A., Buonanno, C., Capó, R., Lochman, J. E., ve Barcaccia, B. (2017).** Personal values and moral disengagement promote aggressive and rule-breaking behaviours in adolescents with disruptive behaviour disorders: A pilot study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 61*(1), 46-63. <http://doi.org/10.1177/0306624X15589593>
- Risser, S. ve Eckert, K. (2016).** Investigating the relationships between antisocial behaviors, psychopathic traits, and moral disengagement. *International Journal of Law and Psychiatry, 45*, 70-74. <http://doi.org/10.1016/j.ijlp.2016.02.012>

- Robson, C. ve Witenberg, R. T. (2013).** The influence of moral disengagement, morally based self-esteem, age, and gender on traditional bullying and cyberbullying. *Journal of School Violence*, 12(3), 211-231. <http://doi.org/10.1080/15388220.2012.762921>
- Samnani, A. K., Salamon, S. D. ve Singh, P. (2014).** Negative affect and counterproductive workplace behavior: The moderating role of moral disengagement and gender. *Journal of Business Ethics*, 119(2), 235-244. <http://doi.org/10.1007/s10551-013-1635-0>
- Sebastián-Enesco, C., Hernández-Lloreda, M. V. ve Colmenares, F. (2013).** Two and a half-year-old children are prosocial even when their parents are not. *Journal of Experimental Child Psychology*, 116(2), 186-198. <http://doi.org/10.1016/j.jecp.2013.05.007>
- Song, R., Over, H. ve Carpenter, M. (2016).** Young children discriminate genuine from fake smiles and expect people displaying genuine smiles to be more prosocial. *Evolution and Human Behavior*, 37(6), 490-501. <http://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2016.05.002>
- Spinard, T. L. ve Eisenberg, N. (2009).** Empathy, prosocial behavior, and positive development in schools. İçerisinde R. Gilman, E. S. Huebner ve M. J. Furlong (Eds.), *Handbook of positive psychology in schools* (119-129). New York: Routledge.
- Teng, Z., Nie, Q., Pan, Y., Liu, Y. ve Guo, C. (2017).** A cross-legged model of the relationship between violent video game exposure and moral disengagement in middle school and high school students. *Children and Youth Services Review*, 81, 117-123. <http://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2017.07.029>
- Thornberg, R. ve Jungert, T. (2014).** School bullying and the mechanisms of moral disengagement. *Aggressive Behavior*, 40(2), 99-108. <http://doi.org/10.1002/ab.21509>
- Thornberg, R. ve Knutsen, S. (2011).** Teenagers' explanations of bullying. *Child Youth Care Froum*, 40, 177-192. <http://doi.org/10.1007/s10566-010-9129-z>
- Thorkildsen, T. A., Golant, C. J. ve Richesin, L. D. (2006).** Reaping what we sow: Cheating as a mechanism of moral engagement. İçerisinde E. M. Anderman ve T. B. Murdock (Eds.), *Psychology of academic cheating* (171-202). Boston: Elseiver.

- Wang, X., Lei, L., Liu, D. ve Hu, H. (2016).** Moderating effects of moral reasoning and gender on the relation between moral disengagement and cyberbullying in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 98, 244-249. <http://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.056>
- Wang, C., Ryoo, J. H., Swearer, S. M., Turner, R. ve Goldberg, T. S. (2017).** Longitudinal relationships between bullying and moral disengagement among adolescents. *Journal of Youth Adolescence*, 46(6), 1304-1317. <http://doi.org/10.1007/s10964-016-0577-0>
- Wang, X., Yang, L., Yang, J., Gao, L., Zhao, F., Xie, X. ve Lei, L. (2018).** Trait anger and aggression: A moderated mediation model of anger rumination and moral disengagement. *Personality and Individual Differences*, 125, 44-49. <http://doi.org/10.1016/j.paid.2017.12.029>
- Warden, D. ve Mackinnon, S. (2003).** Prosocial children, bullies and victims: An investigation of their sociometric status, empathy and social problem-solving strategies. *British Journal of Developmental Psychology*, 21(3), 367-385. <http://doi.org/10.1348/02615100332227757>
- Williams, K. E. ve Berthelsen, D. (2017).** The development of prosocial behaviour in early childhood: Contributions of early parenting and self-regulation. *International Journal of Early Childhood*, 49(1), 73-94. <http://doi.org/10.1007/s13158-017-0185-5>
- Zelidman, A. (2014).** *Empathy as a moderator of adolescent bullying and moral disengagement after controlling for social desirability*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Wayne State Üniversitesi.